

Η Παρουσίαση των Γεωργικών και Γεωπονικών Θεμάτων στο Περιοδικό *Ανταίος**

Ισμήνη Κριάρη

Καθηγήτρια του Τμήματος Δημόσιας Διοίκησης, Πρύτανης του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

1. Εισαγωγή

Το περιοδικό *Ανταίος* κυκλοφόρησε για πρώτη φορά τον Μάιο του 1945 ως δεκαπενθήμερο περιοδικό για την μελέτη των προβλημάτων της ανοικοδόμησης, με διευθυντή τον καθηγητή φιλοσοφίας Χ. Θεοδωρίδη και αρχισυντάκτη τον Δημήτρη Μπάτση. Η κυκλοφορία του διήρκεσε έως το 1951.

Το περιοδικό πήρε το όνομά του από τον μυθικό ήρωα Ανταίο, ο οποίος δημιουργήθηκε στα χρόνια του αποικισμού της Κυρήνης. Σύμφωνα με αυτόν ο Ανταίος είναι ένας πελώριος γίγαντας, γιός της Γης που παλεύει με τον Ηρακλή. Αργότερα προστέθηκε, πιθανότατα στους Ελληνιστικούς χρόνους, το κυριότερο γνώρισμα του Ανταίου να παίρνει δυνάμεις αγγίζοντας την μάνα του την γη. Ο Ηρακλής παρατηρούσε ότι κάθε φορά που τον έριχνε κάτω, εκείνος σηκωνόταν δυνατότερος. Έτσι υψώθηκε σε σύμβολο που παίρνει δύναμη από τη γη και το λαό και υμνήθηκε από πολλούς ποιητές.

Ο ποιητής Φοίβος Δέλφης συνόψισε τους λόγους της ονομασίας του περιοδικού στο ποίημα «Ανταίος» (τευχ. 3, σελ. 92):

«...Είμαι η πατρίδα που ζητά/ την αντρεία να ζήση/. Είμαι η πατρίδα που διψά/ τον κόσμο να κινήσει. /Είμαι η Ελλάδα που ζητά/ απ' την στενή της πλάση/ να βγη το φως που λαχταρά/ νέο ρυθμό να πλάση,/ με το σφυρί και το γκασμά/ νέο ναό να υψώση/ με τα' άγια χέρια σου δουλειά/ το σπίτι να στεριώσει. / Παίρνω τη δύναμη π' τη γης/και τρέφομαι κι αφξαινώ/, ο λυτρωτής κι ο νικητής/ καρπίζω και πληθαίνω...».

Τους κυρίους λόγους της δημιουργίας του περιοδικού συνοψίζουν σε άρθρα τους στον πρώτο τόμο του περιοδικού ο Χ. Θεοδωρίδης, καθηγητής φιλοσοφίας και ο πρώην Πρύτανης του Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου Νίκος Κιτσίκης, ο οποίος είχε εμπνεύσει πολλούς νέους επιστήμονες. Σχετικά ο Θεοδωρίδης επισημαίνει ότι: «...Ο τόπος αυτός καθυστέρησε αποκαρδιωτικά. Για λόγους και υπαιτιότητες που τις καταλαβαίνουμε

---

* Εισήγηση στο 3ο Συνέδριο Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας, με θέμα τον Ελληνικό Εμφύλιο Πόλεμο, του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Παντείου Πανεπιστημίου, 7-12 Δεκεμβρίου 2016. Το ΙΚΕ Δημήτρης Μπάτσης ευχαριστεί την Πρύτανη κα Ισμήνη Κριάρη για την παραχώρηση της εισήγησής της στη «Βιβλιοθήκη» της ιστοσελίδας του.

καλύτερα σήμερα , είχε το ατύχημα να συρθεί ως βαθιά στον 20^ο αιώνα και ως τις μεγάλες συγκρούσεις των ευρωπαϊκών λαών με τη σφραγίδα φτωχής αγροτικής βαλκανικής και μισοασιατικής χώρας» (τευχ. 1, σελ. 1).

Ο Ν. Κιτσίκης υπογράμμισε: «... Το πρόβλημα της ανοικοδόμησης που θα κληθεί να λύσει ο λαός μας απαιτεί τον συντονισμό όλων των εθνικών δυνάμεων σε μια οργανωμένη προσπάθεια για το ανέβασμα του έθνους από τη χαμηλότερη στάθμη που τόφερε η δικτατορία και ο κατακτητής, στο ανώτατο επίπεδο οικονομικής ακμής, ηθικού, πνευματικού και τεχνικού πολιτισμού, πάντα όμως λαϊκού πολιτισμού (Η τεχνική παιδεία στο πλαίσιο της ανοικοδόμησης, τευχ. 1, σελ. 2 επ.). Ως πρωταρχικό έργο στην περίοδο αυτή θεωρεί την άνοδο του μορφωτικού επιπέδου του λαού και ιδιαίτερος των τεχνικών επαγγελματιών: «...Η τεχνική ανοικοδόμηση που αποτελεί σήμερα τομέα εξαιρετικής σημασίας, προϋποθέτει καλλιέργεια της επιστημονικής έρευνας, ύψωση της τεχνικής μόρφωσης των τεχνιτών και ειδικευμένων εργατών, ώστε να κατέχουν τις γενικές γνώσεις της σύγχρονης τεχνικής και να μπορούν να εργάζονται με τις πιο τελειοποιημένες μηχανές...». Ως συνειδητοποιημένος μαρξιστής ο Κιτσίκης παραπέμπει σε ένα απόφθεγμα του Στάλιν, εκείνης της περιόδου: «...Η τεχνική αποτελεί το χαρακτηριστικότερο και σοβαρότερο παραστάτη της ανοικοδόμησης...» (σελ. 7).

Ως κυριότερους τομείς, στους οποίους θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα αναφέρει τα συγκοινωνιακά, λιμενικά και πολεοδομικά έργα, τα υδραυλικά εγγειοβελτιωτικά έργα, τα υδροδυναμικά έργα, την εκβιομηχάνιση της χώρας, την αναδιοργάνωση των Μέσων Τεχνικών Σχολών αλλά και του Πολυτεχνείου.

Στον *Ανταίο* έγραφαν κυρίως επιστήμονες που είχαν συστήσει την επιστημονική Εταιρία Επιστήμη – Ανοικοδόμηση, λίγο μετά την έκδοση του *Ανταίου*, τον Νοέμβριο του 1945, που κατάγεται και αυτή από τα χρόνια της Κατοχής και της Αντίστασης. Πρόκειται για ένα κύκλο ανθρώπων γύρω από τον Πέτρο Κόκκαλη, τον Ηλία Ηλιού και τον Νίκο Κιτσίκη, με κύριους στόχους, όπως τους διατύπωναν στην Διακήρυξη της ΕΠ-ΑΝ: «...Θέλουμε να ενώσουμε όλους τους επιστήμονες μαζί σε μια ύψιστη προσπάθεια για το Έθνος. Να θέσουμε στη διάθεσή τους τα εφόδια, τις γνώσεις και την πείρα μας, ώστε να χρησιμεύσουν για την υλική και πνευματική ευημερία του λαού που είναι και δική μας ευημερία».

Στην ύλη του περιοδικού σημαντική θέση έχουν τα θέματα της πρωτογενούς παραγωγής, με ιδιαίτερη βαρύτητα στα θέματα της έντασης της παραγωγής και της ανάπτυξης της αγροτικής βιομηχανίας, τα θέματα αλιείας και ιχθυοτροφίας, τα θέματα της σταφίδας και του καπνού και το Κωπαϊδικό ζήτημα.

2. Τα Βασικά Προβλήματα της Αγροτικής Οικονομίας

2.1. Το πρόβλημα της αξιοποίησης της γης

Δεκαπέντε μήνες αφότου εκδιώχθηκαν οι δυνάμεις κατοχής ο αγροτικός πληθυσμός εξακολουθούσε να ζει σε συνθήκες ένδειας: Ενάμιση εκατομμύριο ψυχές χωρίς στέγη, με τα μισά χωράφια άσπαρτα, με το σύνολο γυμνό και ανυπόδητο. Τα βασικά αιτήματα λοιπόν είναι:

Για την παραχώρηση στέγης, έστω προσωρινής με λαμαρίνες, καρφιά και πισσόχαρτο, ως ορμητηρίου της παραγωγικής του εξόρμησης.

Για την παροχή σπόρων, για να μπορέσει να ξεκινήσει τις καλλιέργειες που θα επιτρέψουν την παραγωγική αυτάρκεια και θα αποδεσμεύσουν την οικονομία από την εισαγωγή της μανιτόμπας, με την οποία πλουτίζουν οι μεσάζοντες και οι ξένες επιχειρήσεις. Αποτελούσε ουσιαστικά εγκληματική ενέργεια η παράλειψη της παροχής έστω των λίγων ποσοτήτων σπόρων που είχαν αφεθεί να σαπίζουν στις αποθήκες.

Για την αναγνώριση των δυνατοτήτων των οργανισμών αυτοδιοίκησης, δηλαδή των σωματείων και των καταναλωτικών συνεταιρισμών στις πόλεις, και των αγροτοσυνεταιριστικών ενώσεων και των κοινοτήτων στην ύπαιθρο, ούτως ώστε να κινηθεί η διαδικασία της ανοικοδόμησης.

Ο *Ανταίος* ενστερνίζεται την άποψη ότι το καλλιεργήσιμο έδαφος της χώρας μας επαρκεί για να καλύψει τις ανάγκες του πληθυσμού σε αγροτικά προϊόντα, υπό την προϋπόθεση ότι θα υπάρξει μια ορθολογική χρήση της γης και των παραγωγικών δυνατοτήτων της και θα ακολουθηθούν μέθοδοι εντάσεως της γεωργίας.

Ο Κ. Β. Σακαντάνης υποστηρίζει ότι στην Ελλάδα η μεγάλη πτύχωση της χώρας, στην οποία μόνο το 9,25% της συνολικής έκτασης είναι πεδιάδες (ενώ στην Βουλγαρία π.χ. είναι το 41%) έχει ως αποτέλεσμα την δημιουργία πολλών μικροκλιμάτων, που συνιστούν ένα προνομιούχο γνώρισμα της Ελληνικής γεωργίας.

Ο Αριστείδης Ι. Κριάρης αναλύει δια μακρών τον τρόπο με τον οποίο αυξήθηκαν οι καλλιεργούμενες εκτάσεις στις διάφορες χρονικές περιόδους και αποδεικνύει ότι περιοχές που στο παρελθόν εθεωρούντο άγονες δεν ήταν καθόλου άγονες αλλά μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν παραγωγικά από την γεωργία, όπως και συνέβη.

Ο κυριότερος φυσικός παράγοντας που καθορίζει την παραγωγικότητα είναι το νερό, που το χαρακτηρίζεται ως «το τύραννος της Ελληνικής αγροτικής οικονομίας» λόγω της ανισοκατανομής του νερού στην Ελληνική γη (το μεγαλύτερο μέρος του όμβρου πέφτει στην δυτική πλευρά της Ελλάδας),

της χειμαρρικής μορφής και του μικρού μήκους των ποταμών και της μη εκμετάλλευσης των υπογείων υδάτων.

Οι συγγραφείς εξετάζουν τη σχέση πληθυσμού και καλλιεργήσιμης έκτασης και διαπιστώνουν ότι ενώ κατά απόλυτη πυκνότητα, δηλαδή σχέσης πληθυσμού προς την επιφάνεια της χώρας η Ελλάδα βρίσκεται στις αραιά κατοικημένες χώρες της Ευρώπης, κατά σχετική πυκνότητα, δηλαδή σχέσης πληθυσμού και γεωργικής επιφάνειας ή σχέσης γεωργικού πληθυσμού και γεωργικής γης η Ελλάδα φαίνεται να παρουσιάζει την μεγαλύτερη σχετική πυκνότητα πληθυσμού σε κάθε τ.χ. καλλιεργήσιμης γης.

Ο μικρός αριθμός στρεμμάτων διατροφής που αναλογούν σε κάθε γεωργό για καλλιέργεια ή σε κάθε κάτοικο γενικά σε μια χώρα τόσο αραιοκατοικημένη είναι σημάδι οικονομικής καθυστέρησης και όχι στενότητας της γης και οφείλεται στο ότι επικρατούν συστήματα αγροτικής εκμετάλλευσης που είναι χαλαρά, καθυστερημένα και πρωτόγονα.

Στην Ελλάδα εφαρμόστηκε μια ριζοσπαστική αγροτική μεταρρύθμιση, η οποία είχε ως αποτέλεσμα να αυξηθεί, χάρις στην απαλλοτρίωση μεγάλων ιδιοκτησιών η καλλιεργούμενη έκταση με ταχύ ρυθμό, όμως και μετά την μεταρρύθμιση τεράστιος αριθμός μεγάλων ιδιοκτησιών έχουν παραμείνει αναπαλλοτρίωτες στα χέρια των ιδιοκτητών τους. Έτσι οι μεγάλοι ιδιοκτήτες που κατείχαν το 0,15% των γεωργικών επιχειρήσεων κατείχαν το 28% των εκτάσεων ενώ οι επιχειρηματίες με την νάνο εκμετάλλευση των 1 – 1-στρεμμάτων, δηλαδή το 37% των καλλιεργητών απασχολούσαν τα 13,3% των καλλιεργουμένων εκτάσεων.

Συνεπώς υφίσταται ακόμη η ανάγκη μιας ολοκληρωτικής απαλλοτρίωσης, η οποία:

θα καλύψει όλα τα εδάφη (χωράφια, φυτείες, δάση ή βοσκές),

θα καταργήσει την εδαφική πρόσοδο (δηλαδή το καθεστώς των κολλήγων),

θα μετασχηματίσει την αντιοικονομική νάνου και πολύ μικρή ιδιοκτησία σε ατομική μικρή βιώσιμη ή σε μεγάλη συνεταιριστική εκμετάλλευση

και θα επιτρέψει στους γεωργούς – καλλιεργητές να αποφασίζουν σχετικά με την οργάνωση κτηματολογίου, συμπλήρωση κλήρου, τις δουλείες του νερού κ.λπ., με αποτέλεσμα να βιώσουν ένα αίσθημα ασφάλειας και να επιδοθούν απερίσπαστοι στην παραγωγική προσπάθεια.

Πολλές από τις μεγάλες ιδιότητες εκτάσεις καλύπτουν οι βοσκές, υπάρχουν όμως και σημαντικές φυτείες (ελαιώνες και σταφίδες) και πολλές από αυτές είναι κρυμμένες κάτω από τη δήλωση της «βοσκής». Αυτές οι μεγάλες ιδιοκτησίες με τεράστια συνολική έκταση προκαλούν φεουδαρχικούς φραγμούς στην παραγωγική ανάπτυξη της χώρας. Από την μελέτη των στατιστικών στοιχείων προκύπτει ότι το 68% σκεπάζεται από δάση και βοσκές

και μόνον το 25% του εδάφους καλλιεργείται. Σε αυτό όμως το ποσοστό μεγάλο μέρος αντιστοιχεί στην καλλιέργεια σιτηρών ενώ 19,5% κατανέμεται στην αγρανάπαυση.

Συνεπώς υπάρχει εκτατική μορφή εκμετάλλευσης, με εντονότατο ακόμη φεουδαρχικό χαρακτήρα (σελ. 38), η δε καλλιέργεια των σιτηρών είναι οικονομικά ασύμφορη, διότι τα σιτηρά που σκεπάζουν το 83% των καλλιεργούμενων εδαφών μας είναι σαν επιχειρήσεις παθητικές και σαν καθαρή πρόσοδος ή αρνητική ή πολύ μικρή, η δε κοινωνική τους πρόσοδος κατά 50% τουλάχιστον μικρότερη από τις άλλες καλλιέργειες. «... Και μόνο η ύπαρξη ενός ποσοστού 19,5%, τεράστιου πραγματικά, αγρανάπαυσης, θάταν αρκετό να πείσει και τον πιο δύσκολο αλλά απροκατάληπτο μελετητή πως η παραγωγική κατανομή του εδάφους, όπως έχει στην Ελλάδα, μονάχα στενότητα γης δεν μαρτυράει, γιατί όπου η απόχτηση καινούργιας γης είναι δυνατή, σε βάρος των ακαλλιεργητων εκτάσεων, εκεί η εκτατική καλλιέργεια διατηρείται και επεκτείνεται...».

Οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι στην χώρα μας δεν θα πρέπει να επιδιώκεται η καλλιέργεια των σιτηρών παρά μόνο μέσα στο πλαίσιο μιας ορθολογισμένης και προσαρμοσμένης στις τοπικές συνθήκες αμειψισποράς. «...Κι απέραντες ακόμη εκτάσεις να διαθέταμε βασική επιδίωξη της αγροτικής οικονομίας μας δεν θάπρεπε νάναι η καλλιέργεια των σιτηρών αλλά μια εναλλαγή καλλιεργειών που να προσαρμόζεται στις φυσικές και οικονομικές συνθήκες του τόπου μας...» (σελ. 38). Για την σύγχρονη εξέλιξη της γεωργίας οι αγραναπαύσεις ενδείκνυται και μπορούν να αντικατασταθούν προοδευτικά μέχρι του συνόλου των με ετήσιες και με δενδρώδεις καλλιέργειες (σελ. 349).

Ως λόγοι που πείθουν τους καλλιεργητές να επιμένουν στην καλλιέργεια των σιτηρών αναφέρονται η κρατική πολιτική προστατευτικών τιμών της σιτοπαραγωγής και η δυσκολία προσαρμογής σε ένα άλλο μοντέλο γεωργικής εκμετάλλευσης (σ. 309). Για τον λόγο αυτό επιβάλλεται η καθοδήγηση των αγροτών από τις αρμόδιες υπηρεσίες και η λήψη των σχετικών μέτρων (σελ. 351)

Το καλλιεργούμενο έδαφος μπορεί να επεκταθεί σε βάρος των χαμηλών δασών, έως και σε 3.000.000 στρέμματα, εκ των οποίων πολλά περιέχουν αγρίλια, που θα μπορούν να διπλασιάσουν την έκταση των ελαιώνων. Επίσης περιοχές με παραλιακό και χαλέπιο πεύκο μπορούν να διατεθούν για την ανάπτυξη καρποφόρων δένδρων ανθεκτικών στην ξηρασία, τα οποία θα συμβάλουν στην στερέωση των εδαφών με μεγάλη κλίση και στην συγκράτηση του νερού της βροχής.

Η επέκταση των γεωργικών εδαφών σε βάρος των βοσκών είναι επίσης μια επιθυμητή δυνατότητα, η οποία με ορθολογικό τρόπο μπορεί να επιτρέψει

να δοθούν τεράστιες εκτάσεις στην γεωργική εκμετάλλευση, χωρίς να μειωθεί η κτηνοτροφία. Με τον τρόπο αυτό θα αυξηθούν οι ελαιώνες, αμυγδαλώνες κ.λπ. τους οποίους θα μπορούν να καλλιεργούν οι άποροι αγρότες, ει δυνατόν συνεταιριζόμενοι.

Δυνατότητα αύξησης των γεωργικών εδαφών αναμένεται να προσφέρει και η αποστράγγιση των «νεροκρατούμενων περιοχών», σε πολλούς νομούς της χώρας.

Σημαντικό ρόλο στην αύξηση της γεωργικής παραγωγής θα δώσει η βελτίωση των μεθόδων καλλιέργειας (με πολλαπλά οργώματα, ξηροκαλλιέργεια, γενίκευση της καταπολέμησης των ασθενειών των φυτών και των ζώων, και εισαγωγή βελτιωμένων ζώων και φυτών).

Η γεωργική οικονομία η οποία εμφάνιζε μεγάλες διαφορές στην εκμετάλλευση με το σύστημα εκχρηματισμού του καπνού και της σταφίδας ενώ από την άλλη μεριά κυριαρχούσε ο ποιμενικός και αροτραίος χαρακτήρας της κλειστής οικονομίας θα πρέπει να εκχρηματισθεί γενικά και να υπάρξει ειδικευση κάθε αγροτικής περιφέρειας.

Η επιστημονική οργάνωση της παραγωγής θα έχει ως αποτέλεσμα να απορροφήσει τα εργατικά χέρια στην χώρα μας. Η σωστή χρήση όλων των υδατινών πόρων (στους οποίους περιλαμβάνονται και οι δυνατότητες άρδευσης από τα πηγαδίσια νερά και τους αρτεσιανούς ορίζοντες) θα επιτρέψει την βέλτιστη χρήση της γης, δεδομένου ότι ένα ποτιστικό στρέμμα δίνει τουλάχιστον τριπλάσια παραγωγή σε βάρος από 3 στρέμματα ξηρικά.

Συγχρόνως θα πρέπει να περιορισθεί η τεράστια διαφορά στις τιμές μεταξύ αγροτικών και βιομηχανικών προϊόντων (σε καιρό ειρήνης) , η οποία συμβάλλει στην οικονομική εκμετάλλευση των αγροτών. Σε καιρό πολέμου δε η εκμετάλλευση αυτή επιτείνεται λόγω της επίταξης ζώων, της επιστράτευσης, της διατίμησης των αγροτικών προϊόντων κ.λπ..

Με τα παραπάνω εργαλεία ο οργανωμένος παραγωγός κυρίως μέσω του συνεταιριστικού συστήματος θα μπορέσει να συμβάλει σε μεγάλη και επιστημονικά οργανωμένη εκμετάλλευση και σε συστήματα παραγωγής απαλλαγμένα από την εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο.

Ο Α. Κριάρης αναφέρει εν συνόψει ότι η καθυστέρηση του γεωργικού τομέα οφείλεται σε τρεις λόγους: Τον τεχνικό, τον γεωχτητικό και την εφαρμοσθείσα γεωργική πολιτική. Με την εφαρμογή νέων μεθόδων, με την απαλλοτριώση των εδαφών και με την προσαρμογή του συστήματος «..στην αναπόφευκτη και ολοκληρωτική μεταπολεμικά επικράτηση του καθεστώτος της ανοικτής οικονομίας...» η γεωργία της πατρίδας μας « επεκτεινομένη σε όλες τις διαθέσιμες εκτάσεις και εκμεταλλευομένη αυτές με τα προσφορότερα καλλιεργητικά συστήματα και ιδίως το δενδροκομικό και το κηπευτικό θα

μεταμορφώσει σε σύντομο χρονικό διάστημα στο βέλτιστο την ύπαιθρο χώρα μας...» (σελ. 354).

2.2. Το καπνικό ζήτημα

Στην περίοδο αυτή υφίσταται τεράστιο πρόβλημα σχετικά με την ύπαρξη μεγάλων ποσοτήτων αδιάθετων καπνών από προηγούμενες εσοδείες, με την εξευτελιστική τιμή πωλήσεως και συνακολούθως με την ανεργία των καπνεργατών.

Οι λόγοι που οδήγησαν σε αυτή την κατάσταση ήταν:

1. Ο περιορισμός μεταπολεμικά των παραδοσιακών αγορών της κατά την περίοδο αυτή υπό Σοβιετική επιρροή Ανατολικής Ευρώπης.
2. Ο περιορισμός των εισαγωγών στην Αμερική, όπου αντιμετώπιζαν τον ανελέητο ανταγωνισμό των καπνών «Βιρτζίνια».
3. Η πριμοδότηση των Αμερικανικών καπνών στην αγορά της Δυτικής Γερμανίας, βάσει ρυθμίσεων του Σχεδίου Μάρσαλ.

Η κατάσταση αυτή είχε οδηγήσει σε κινητοποιήσεις και εκτεταμένη αρθρογραφία και είχαν καταβληθεί προσπάθειες στην Γερμανία με την συνάντηση Παπανδρέου – Έρχαρτ να αυξηθούν οι εξαγωγές με παράλληλη αύξηση των εισαγωγών Γερμανικών προϊόντων. Όμως το πρόβλημα παρέμενε ιδιαίτερος οξύ και πολλοί αρθρογράφοι και οι καπνεργατικές ενώσεις επέμεναν στην ανάγκη να ανακτηθούν οι προπολεμικές αγορές της Ανατολικής Ευρώπης και να καταβληθεί προσπάθεια για την εξαγωγή των Ελληνικών καπνών στις Η.Π.Α, στις οποίες τα κατώτερης ποιότητας Τουρκικά καπνά είχαν πετύχει μια θεαματική εξαγωγή 45.000.000 τουρκικών λιρών , η οποία συνιστούσε την μεγαλύτερη μέχρι τότε επιτυχία της καπνικής ιστορίας της Τουρκίας! Σημειωτέον ότι τις εκτιμήσεις αυτές συμεριζόταν και οι αρθρογράφοι του *Ανταίου* όπως ο Γ. Αγγέλου καθώς και οι βουλευτές που συμετείχαν σε σχετική έρευνα του περιοδικού (Δ. Φιλάρετος, Χ. Θυμιογιάννης), η Πανελλήνια Καπνεργατική Ομοσπονδία και οι Καπνεργάτες Πειραιά.

2.3. Το Κωπαϊδικό ζήτημα

Το Κωπαϊδικό ζήτημα το οποίο επίσης εκείνη την περίοδο εμφάνιζε ιδιαίτερο ενδιαφέρον συνυπήρχε με την δημιουργία του Ελληνικού κράτους και αποτελεί τυπικό δείγμα της αδυναμίας της πολιτείας να αντιμετωπίσει μεγάλα προβλήματα χωρίς την προσφυγή στο ξένο κεφάλαιο.

Συγκεκριμένα στην περιφέρεια της Κωπαΐδας ζούσαν ακτήμονες καλλιεργητές, οι οποίοι ουσιαστικά είχαν τεθεί υπό δουλοπαροικιακό καθεστώς από την Αγγλική εταιρία, η οποία είχε την εκμετάλλευση της περιοχής εκτάσεως 280.000 στρεμμάτων, μετά από διαπραγματεύσεις σχετικά

με την παροχή δανείου στην αιμάσσουσα Ελλάδα το 1925. Ο οίκος Χάμπρο εξάρτησε την παροχή προσφυγικού δανείου από την αποδοχή διαιτησίας που ζητούσε η Αγγλική εταιρία της Κωπαΐδας. Με την διαιτησία αυτή η εταιρία απέκτησε την κυριότητα τεραστίων εκτάσεων και άρχισε μια απάνθρωπη εκμετάλλευση των αγροτών με υπέρογκα μισθώματα και άλλες καταπιεστικές αξιώσεις, με αποτέλεσμα ο Ελληνικός νόμος να μην έχει εφαρμογή στην συγκεκριμένη περιοχή, οι δε κάτοικοι να θεωρούνται «λευκοί σκλάβοι». Μεταπολεμικός νόμος ο οποίος ρύθμιζε την αναγκαστική μίσθωση των γαιών δεν είχε ισχύ για την Κωπαΐδα, μετά από ωμή επέμβαση των Αγγλικών διπλωματικών αρχών στον αρμόδιο Έλληνα υπουργό.

Σε σχετική ερώτηση στην Βουλή του Προέδρου του Ε.Λ.Δ. Αλεξάνδρου Σβώλου μίλησαν κυρίως ο βουλευτής Αττικής Δ. Παπασπύρου (συγγραφέας σχετικού άρθρου μαζί με τον Κ. Λιανό), ο οποίος υπεστήριξε ότι η μόνη δυνατή λύση είναι η απαλλοτρίωση της Κωπαϊδικής γης υπέρ των ακτημόνων αγροτών αφού εφαρμοσθεί και επί της Κωπαΐδος ο νόμος για την αναγκαστική εκμίσθωση γαιών. Αυτό θεωρείται απαραίτητο διότι η Αγγλική εταιρεία πραγματοποιούσε ιλιγγιώδη κέρδη και απέφευγε να πληρώνει φόρους, με αποτέλεσμα η φοροδιαφυγή μόνο στο ετήσιο εισόδημα στο βαμβάκι να αντιστοιχεί με φορολογία 50.000 Ελλήνων πολιτών περίπου. Συνεπώς η γη έπρεπε να αποδοθεί στους φυσικούς της δικαιούχους, δεδομένου ότι η υφισταμένη στενότητα κλήρου και η ακτημοσύνη εκείνη την εποχή δεν παρείχαν περιθώρια αναμονής. Η αποδοτικότητα του εδάφους και η παραγωγικότητα μπορούσε να αυξηθεί, γιατί ο αγρότης εργάζεται περισσότερο όταν του ανήκει η γη.

2.4. Η ανάπτυξη αγροτικών βιομηχανιών

Η ανάπτυξη της υπαίθρου χώρας μπορεί να εκτοξευθεί με την δημιουργία ή την υποστήριξη των γεωργικών βιομηχανιών, οι οποίες θα δίνουν δουλειά και εισόδημα στους αγρότες, θα ανακόψουν την φυγή προς τις πόλεις και θα συνεισφέρουν στην γενικότερη προαγωγή της γεωργίας μας. Ως γεωργικές βιομηχανίες αναφέρουμε εκείνες που κατεργάζονται πρώτες ύλες παραγόμενες από την γεωργία και την κτηνοτροφία, είναι εγκατεστημένες στην ύπαιθρο και θα πρέπει να είναι οργανωμένες σε συνεταιριστική βάση (π.χ. ελαιουργικές επιχειρήσεις, οινοποιητικές βιοτεχνίες, βιομηχανίες ζαχαρωδών προϊόντων, γαλακτοκομικές βιομηχανίες κ.λπ.).

Ειδικώς ως προς το γάλα παρατηρείται ότι στην Ελλάδα η κατανάλωση είναι μικρή και θα έπρεπε για λόγους υγείας να αυξηθεί. Τα γάλα προέρχεται από πρόβατα και ερίφια, σε αντίθεση με τις άλλες χώρες, όπου υπάρχει κυρίως γάλα αγελαδινό. Θα πρέπει λοιπόν να καταβληθεί κάθε δυνατή προσπάθεια για να αυξηθεί η παραγωγή γάλακτος, να δημιουργηθούν πρότυπα τυροκομεία, να

σταματήσουν πρακτικές νοθείας, που τις μετέρχονται κυρίως οι τυρέμποροι, να εφαρμοσθούν δόκιμες μέθοδοι μεταφοράς και διατήρησης του γάλακτος και να υπάρξουν έλεγχοι ποιότητας.

Η επιστημονική μελέτη και επεξεργασία λύσεων για τα προβλήματα της παραγωγής γάλακτος και των λοιπών προϊόντων όπως το τυρί και το γιαούρτι θα πρέπει να αποτελέσει προτεραιότητα και να ζητηθεί η βοήθεια της ΟΥΝΡΑ, για την δημιουργία Milk Receiving and Cooling Stations κατά το Αμερικανικό πρότυπο (σ.σ. πρόκειται για τα σημεία πωλήσεως γάλακτος κατευθείαν από τους παραγωγούς, τα οποία πρόσφατα, το 2015 έχουν εγκατασταθεί σε αθηναϊκούς δρόμους).

Αντίστοιχες ενέργειες πρέπει να γίνουν για να βελτιωθούν οι μέθοδοι ζυμώσεως στα Ελληνικά οινοποιεία, να καταβληθεί προσπάθεια για την δημιουργία διακριτών τύπων οίνου και των πιστοποιήσεων, που θα δώσουν μεγάλη ώθηση στην εξαγωγική διαδικασία.

Ο Σ. Καλογερέας, καθηγητής σε Πανεπιστήμιο της Λουϊζιάνα, στις ΗΠΑ και εκπρόσωπος της Ελλάδας στην ΟΥΝΡΑ αναπτύσσει την προβληματική σχετικά με την πρωτόγονη κατάσταση στην οποία ευρίσκεται η γεωργική και κτηνοτροφική παραγωγή και επισημαίνει την πορεία που πρέπει να ακολουθηθεί ώστε να δημιουργηθούν νέες συνεταιριστικές επιχειρήσεις στον τομέα αυτό. Παράλληλα υπογραμμίζει την ελλιπή παρουσία των εθνικών αρχών στις διαπραγματεύσεις με την ΟΥΝΡΑ όπου δεν παρουσιάζονται με κατάλληλο τρόπο τα εκκρεμή ζητήματα, με αποτέλεσμα να προτείνονται πολλές φορές λύσεις ακατάλληλες για την Ελληνική πραγματικότητα.

2.5. Το Ελληνικό χωριό

Ο Σόλων Κυδωνιάτης αναφέρει ως κύριο πρόβλημα του Ελληνικού χωριού την ακατάλληλη θέση, στην οποία χτίστηκε. Όπως παρατηρεί ελάχιστα χωριά χτίστηκαν μετά από μελέτη του τόπου, τα περισσότερα οφείλουν τη θέση τους στην προσπάθεια των κατοίκων να αμυνθούν έναντι των Τούρκων. Ως παράδειγμα σωστής επιλογής, που βασίζεται σε συγκεκριμένους οικονομικούς συλλογισμούς αναφέρει την πρόταση Σμυρναίων εποίκων να τους δοθεί ο τόπος στον Κορινθιακό κόλπο, όπου άλλοτε λειτουργούσε η αρχαία Δίορκος, για την μεταφορά των εμπορευμάτων. Η μετακίνηση των φορτίων από τον Σαρωνικό στον Κορινθιακό θα εξασφάλιζε οικονομική βιωσιμότητα στον νέο οικισμό. Η απομάκρυνση του Μάουρερ είχε ως αποτέλεσμα την εγκατάλειψη του σχεδίου.

Εν συνεχεία ο Κυδωνιάτης εκθέτει τις αρχές πάνω στις οποίες θα πρέπει να βασίζεται η ίδρυση του χωριού: Η σημαντικότερη είναι η δυνατότητα εκμετάλλευσης του ζωτικού χώρου, με τον οποίο θα εξασφαλίζεται ζωή στους κατοίκους του. Η έκταση αυτού του ζωτικού χώρου διαφοροποιείται αναλόγως

της προβλεπόμενης καλλιέργειας, διότι άλλη έκταση απαιτείται στην περίπτωση της ελαιοκαλλιέργειας και άλλη στην περίπτωση των βοσκών.

Η επεξεργασία του κυριότερου προϊόντος θα πρέπει να γίνεται στο ίδιο το χωριό, στο οποίο θα πρέπει να ιδρυθούν και μονάδες για εκμετάλλευση και μεταποίηση των δευτερευόντων αγροτικών προϊόντων.

Η ύπαρξη καλής συγκοινωνίας θα επιτρέψει την έξοδο των χωριών από την απομόνωση και τα αποστραγγιστικά έργα θα καταπολεμήσουν την μάστιγα της υπαίθρου, την ελονοσία.

Κυρίως όμως θα πρέπει να επιδιωχθεί η μετάθεση (σ.σ. εκ νέου ίδρυση) των χωριών σε καλύτερη θέση. Με ιδιαίτερος παραστατική γλώσσα ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι πρέπει να «μετατεθούν» τα χωριά που δεν έχουν καμιά παραγωγική δυνατότητα και στήριξαν την ύπαρξή τους στα εμβάσματα των μεταναστών, τα χωριά που αποτελούν άθροισμα καλυβιών ξεκομμένων από τον κόσμο, τα χωριά που αποτελούν υγειονομικές παγίδες, προθάλαμο φθισιατρείου. Το νέο χωριό θα πρέπει να είναι βιώσιμο παραγωγικώς, βιώσιμο κοινωνικώς και να εξασφαλίζει την υγεία των κατοίκων του.

3. Παρατηρήσεις

Οι πολιτικές εξελίξεις έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην ίδρυση και στην παύση της λειτουργίας του *Ανταίου*. Το περιοδικό αυτό ιδρύθηκε μετά τον πόλεμο και περιέλαβε στις σελίδες του την ευφορία που κατάκλυσε την Ελλάδα μετά την Κατοχή. Απετέλεσε ένα μοναδικό παράδειγμα πολιτικού και επιστημονικού έντυπου. Ο συγγραφέας του διέθεταν επιστημονική επάρκεια και διαπνεόταν από την ιδέα της λαϊκής κυριαρχίας και της αναπτυξιακής δυνατότητας της χώρας. Ως πλησιέστερο έντυπο προς τον *Ανταίο* μπορεί να θεωρηθεί η προπολεμική *Εργασία* του Λέοντος Μακκά, η οποία, όμως, δεν περιλάμβανε άρθρα επιστημονικής-αναπτυξιακής διάστασης αλλά άρθρα σχετικά με την πολιτική και την οικονομία. Μεταπολεμικά κανένα έντυπο δεν εμφάνισε το εύρος της ύλης και την ποιότητα της αρθρογραφίας του *Ανταίου*.

Στις εργασίες τους οι περισσότεροι συγγραφείς χρησιμοποιούσαν Ελληνική και ευρωπαϊκή βιβλιογραφία, στατιστικά στοιχεία από πολλές πηγές και συγκριτικές μελέτες από άλλες μεσογειακές χώρες. Ο κοινός παρονομαστής ήταν η πεποίθηση ότι η χώρα διαθέτει τους πόρους και το επιστημονικό δυναμικό που θα της επιτρέψουν να ανακάμψει, να κλείσει τις πληγές του πολέμου και να δημιουργήσει ένα καλλίτερο μέλλον.

Στην ύλη του περιοδικού ανήκαν επιστημονικές μελέτες που κάλυπταν όλους τους τομείς (την εκπαίδευση, την βιομηχανία, την γεωργία, την αλιεία, τις κατασκευές εγχειοβελτιωτικών έργων κ.λπ.), άρθρα για την οικονομική ζωή, το σχέδιο Μάρσαλ και τις πολιτικές εξελίξεις, ανταποκρίσεις από τους διεθνείς οργανισμούς και ενημέρωση για την πνευματική ζωή. Η τελευταία

συνοδευόταν από σχόλια για τα νέα βιβλία και τις διαλέξεις επιφανών διανοουμένων.

Το 1948 απελύθη ο Κιτσίκης από την θέση του στο Πολυτεχνείο και ο Πέτρος Κόκκαλης από το Πανεπιστήμιο Αθηνών. Το 1951 συλλαμβάνεται ο Δημήτρης Μπάτσης με την κατηγορία της κατασκοπείας και καταδικάζεται σε θάνατο το 1952 μαζί με τους Μπελογιάννη και Πλουμπίδη στην «Δίκη των ασυρμάτων». Το ίδιο έτος σταματά η έκδοση του περιοδικού. Προηγουμένως, το 1950 είχε διαλυθεί η εταιρία « Επιστήμη – Ανασυγκρότηση» με απόφαση της Επιτροπής Ασφαλείας του Νομού Αττικής, παρά το γεγονός ότι συμμετείχαν στα μέλη της και στο Διοικητικό Συμβούλιο πολλοί επιστήμονες του κεντρικού χώρου όπως ο Δ. Καλλιτσούνακας, ο Χρυσός Ευελπίδης, ο Χρ. Αγαλλόπουλος, ο Στέλιος Πιστολάκης κ.ά..

Στους τόμους των τριών τελευταίων ετών δεν εμφανίζονται τα επιστημονικά άρθρα με την πλούσια τεκμηρίωση των προηγούμενων περιόδων αλλά σχόλια περιορισμένης έκτασης. Η επιστημονική συζήτηση περιστρέφεται κυρίως γύρω από την βιολογία και την γενετική και τις απόψεις του Ρώσου ακαδημαϊκού Τ. Ν. Λυσένκο (τις οποίες οι Έλληνες γνωρίζουν από την μετάφρασή τους στην Γαλλική, και από την αντίστοιχη επιστημονική τους καλλιέργεια στο εξωτερικό).

Το περιοδικό δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στην υποστήριξη μιας επιστημονικής θεωρίας, η οποία υποστηρίζει ότι και οι επίκτητες ιδιότητες είναι δυνατόν να μεταβιβάζονται κληρονομικώς, λαμβάνοντας υπόψη τις έρευνες και τις επιτυχίες που είχε ο Ρώσος γεωπόνος Ι. Β. Μιτσούριν, ο οποίος μπόρεσε με εμβολιασμούς να δημιουργήσει πολλά νέα είδη, η επιτυχία του αυτή όμως οφείλεται στο ότι η έρευνά του αναπτύχθηκε υπό το «πλούσιο φως του διαλεκτικού υλισμού» (!). Αντί της αντιμετώπισης συγκεκριμένων προβλημάτων στον Ελληνικό χώρο το περιοδικό ασχολείται, εν μέσω ψυχρού πολέμου με την υπεράσπιση της επιστημονικής υπεροχής της Ρωσίας. Μια αξιόλογη προσπάθεια εκφυλίσθηκε σε απλό μέσο προπαγάνδας μιας τότε αμφιλεγόμενης θεωρίας, η οποία εν συνεχεία απεδείχθη ανυπόστατη.

Το περιοδικό παρέμεινε ένα παράδειγμα χωρίς μιμητές. Γιατί;

Βιβλιογραφία**

Γ. Αγγέλου, Η κρισιμότητα του καπνικού μας προβλήματος και
Η κρίση του καπνικού μας προβλήματος, Β (Ευρετήριο Πέμπτου τόμου),
6 και 184.

** Περιλαμβάνονται άρθρα των συγγραφέων του *Ανταίου* στην έκδοση του ΕΛΙΑ, Αθήνα 2000, τόμοι Α και Β.

- Κ. Ανανιάδη, Η αλιευτική μεταρρύθμιση, Α 247, 270.
Η αλιεία της Μακεδονίας, Α 453, 493.
- Θ. Γιαννοπούλου, Τα άμεσα προβλήματα της γεωργικής οικονομίας, Α 364, 424, 466.
Α. Ζάκκα, Η κοινωνική ασφάλιση στους αγρότες Β (Ευρετήριο Πέμπτου τόμου), 69.
Σ. Καλογερέα, Για την ανάπτυξη των αγροτικών βιομηχανιών, Α 187, 213, 257.
Α. Κριάρη, Επέκταση και ένταση της καλλιέργειας, Α 204, 231, 308, 348, 416, 459,
502 // Β 78, 110, 225.
- Σολ. Κυδωνιάτου, Η θέση του Ελληνικού χωριού, Α 75.
- Στ. Πανάγου, Τα παραγωγικά έργα, Β 67.
- Ι. Παπαδοπούλου, Τα αρδευτικά πρόβλημα, Α 382, 500.
- Δ. Παπασπύρου και Απ. Λιανού, Το Κοινοτικό ζήτημα, Β, (Ευρετήριο Πέμπτου τόμου), 179.
- Θ. Πασουλιώτη, Η Α.Τ.Ε. και οι γεωργικοί συνεταιρισμοί, Β 177.
- Κ.Β. Σακαντάνη, Το πρόβλημα της παραγωγικής γης, Α 32, 65, 104.
Στέγη, σπόρος, αυτοδιοίκηση, Α 288, 319.
Το πρόβλημα των γεωργικών κεφαλαίων, Β6, 59, 104, 128, 218, 259
- Κ. Σιδερά, Συνεταιρισμοί και αγροτική πίστη, Α 393, 407.
Για την συζήτηση σχετικά με την θεωρία του Τ. Ν. Λυσένκο (: «Καινούργια βιολογία»), βλ.:
- Απάντηση της Ακαδημίας Επιστημών της Ε.Σ.Σ.Δ στον καθηγητή Muller, Β, 29.
Η απάντηση της Ακαδημίας στον Καθηγητή Dale. Β, 30.
- Ι. Κωπ, Η θεραπεία των κακοήθων όγκων στο φως της νέας βιολογίας, Β 33.
- Ο περίγυρος και η κληρονομικότητα των επίχρητων ιδιοτήτων Β (M. Prenant) 36, 129.
- Κριτική και συζήτηση γύρω από τη νέα βιολογία, Β 205.
- Οι επικριτές της νέας βιολογίας, Β, (Ευρετήριο Πέμπτου τόμου), 103.